

CHE2 IX.	Deriváty uhľovodíkov
CHE2 IX.2.	Nitroderiváty

Dusíkaté deriváty

- Deriváty uhľovodíkov, v ktorých sa jeden alebo viac atómov uhlíka viaže s atómom dusíka, obsahujú väzbu **C-N** (*dusík väčšinou trojväzbový*)

Rozdelenie

A. Nitroderiváty	B. Amíny
------------------	----------

A. Nitroderiváty

- Deriváty uhľovodíkov, ktoré vznikajú nahradením atómu jedného alebo viacerých atómov vodíka **nitroskupinou -NO₂** (*alebo viacerými nitroskupinami*)

Názvoslovie- iba substitučné

Vlastnosti

1. fyzikálne

Skupenstvo- kvapaliny alebo tuhé, väčšinou voňajúce látky

Rozpustnosť- nerozpustné vo vode (*dobré v organických rozpúšťadlách*), klesá s rastúcim uhľovodíkovým reťazcom alebo arylou skupinou

TV- vysoké (*van der Waalové sily*)

Iné- bezfarebné alebo žltkavé, niektoré jedovaté, insekticídne

2. chemické

- veľmi reaktívne, prítomnosť viacerých nitroskupín spôsobuje výbušnosť
- Polárna molekula**- parciálne náboje v nitroskupine, záporný náboj rovnomerne rozložený na oboch kyslíkoch, väzby N-O rovnako dlhé
- Výrazný elektroakceptorný účinok nitroskupiny**- ovplyvňuje zvyšok reťazca uhľovodíka
  - nitroskupina na uhľovodíkovom reťazci - I efekt**
    - spôsobuje elektrónové zriedenie na α -uhlíku
    - ovplyvňuje pevnosť väzby C-H (*oslabená väzba, ľahšie sa odštiepi H⁺, zvyšuje sa kyslosť vodíka*)

2. nitroskupina naviazaná na aromatické jadro - M efekt

- substituent II. triedy, zníženie elektrónovej hustoty a vstup druhého substituenta do polohy **meta**

Typické reakcie nitrozlučiení

Redukcie

- v kyslom prostredí s kovmi (*alebo pôsobením vodíka za katalýza Ni*)
- vznik **amínov**

Príprava nitrozlučiení

1. **S_R nitrácia alkánov** – kyselinou dusičnou
2. **S_N halogénderivátov**- pôsobením NaNO₂ alebo AgNO₂
3. **S_E nitrácia aromatických zlúčenín** - nitračnou zmesou

Významné nitrozlučieniny

Nitrometán

- bezfarebná, silno páchnuca kvapalina
- **Využitie**- organické rozpúšťadlá, prísada do raketového paliva

Nitrobenzén

- jedovatá žltkastá olejovitá kvapalina, horkomandľový zápach, karcinogénne vlastnosti
- **Využitie** - príprava anilínu, rozpúšťadlo- farbivá, parfémy, farmaceutický priemysel, oxidačné činidlo

TNT , tritol (2,4,6- trinitrotoluén)

- Žltkastá kryštalická látka, jedovatý (*pečeň, chudokrvnosť*)
- **Využitie**- výroba výbušnín (*stabilný pri preprave*)

Atómová bomba
v Hirošime = účinnosť
20000 ton TNT

Kyselina pikrová (2,4,6- trinitrofenol)

- Žltkastá toxická kryštalická, exploduje už pri údere a zahriatí, skladuje sa v chlade a ďaleko od ohňa, stabilizuje sa (*flegmatizuje sa pridaním 10-20% vody*)
- **Využitie**- základom výbušniny ekrazitu, zápalky, leptanie medi, antiseptikum v lekárstve, moridlo textilu